

Časopis pro pěstování matematiky

Karel Koutský

Památce doc. Dr. Františka Balady

Časopis pro pěstování matematiky, Vol. 87 (1962), No. 1, 115--117

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/117406>

Terms of use:

© Institute of Mathematics AS CR, 1962

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

PAMÁTCE DOC. DR. FRANTIŠKA BALADY

KAREL KOUTSKÝ, Brno

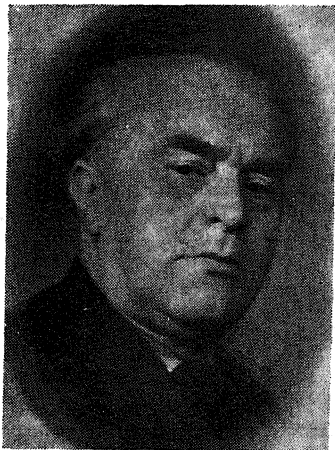
Po nedávných úmrtích prof. dr. Quido Vettera a prof. dr. Františka Kadeřávka postihla českou obec historiků matematiky další vážná ztráta. Dne 13. července 1961 náhle zemřel v Budišově u Třebíče doc. dr. FRANTIŠEK BALADA, jeden z našich významných současných pěstitelů historie matematiky.

Doc. dr. František Balada se narodil dne 24. června 1902 v Albrechticích n. Orlicí. Středoškolská studia vykonal na reálce v Hradci Králové a v Pardubicích, vysokoškolská studia pak na přírodovědecké fakultě Karlovy university a na obecném oddělení Českého vysokého učení technického v Praze, kde jako kandidát profesury studoval obor matematika a deskriptivní geometrie.

V roce 1924 nastoupil na místo suplujícího profesora na reálce v České Třebové, odkud po ročním působení přešel na českou reálku v Praze XI. Zde pak v roce 1926 složil předepsané státní zkoušky a dosáhl úplné učitelské aprobace pro střední školy. Poté postupně vyučoval na reálných gymnasiích v Košicích, Rimavské Sobotě a Slezské Ostravě a posléze od r. 1929 na české menšinové reálce „Komenský“ ve Vídni.

Po násilném zabrání Rakouska německými fašisty v r. 1938 se vrátil do Československa a působil na různých českých středních školách v Brně. V r. 1947 byl povolán za lektora matematiky a deskriptivní geometrie na nově zřízenou pedagogickou fakultu v Brně (pozdější to Vyšší pedagogickou školu a nyníšní brněnský Pedagogický institut). Od školního roku 1949/50 byl pak zcela uvolněn pro činnost na vysokých školách a současně byl pověřen přednáškami z metodiky a historie matematiky a deskriptivní geometrie na přírodovědecké fakultě v Brně. V roce 1950 dosáhl titulu doktora pedagogiky a v r. 1954 byl jmenován zástupcem docenta na Vyšší pedagogické škole v Brně. O něco později se pak stal vedoucím tamní katedry matematiky. Začátkem roku 1959 se habilitoval na přírodovědecké fakultě a v červenci 1960 byl jmenován docentem matematiky na brněnském Pedagogickém institutu. Bohužel však již po roce převala náhlá jeho smrt další jeho záslužné působení.

Docent Balada počal vědecky pracovat v geometrii vícerozměrných prostorů a v roce 1926 publikoval práci o jisté nepřímkové ploše 3. řádu ve čtyřrozměrném prostoru (tzv. ploše Hlavatého). Záhy se však jeho hlavní zájem soustředil na historii matematiky, kterou si velmi oblíbil již za svých vysokoškolských studií. V souvislosti s touto disciplínou věnoval velkou pozornost též didaktice a metodice matematiky. Již jako středoškolský profesor uveřejnil (hlavně za svého pobytu ve Vídni) značný

počet drobnějších příspěvků týkajících se školní praxe ve vyučování matematice a zpestření výkladu matematické látky historickými poznámkami.

Po našem osvobození v r. 1945 počal se docent Balada zabývat historickým a dialektickým materialismem a jeho vědeckým významem pro matematiku a deskriptivní geometrii. Publikoval pak několik pěkných historicko-matematických prací, které vesměs přinesly nové hledisko na vznik a vývoj matematických pojmů. Při tom pečlivě přihlížel k tomu, aby jeho práce nezůstaly jen pouhým faktologickým záznamem, ale snažil se především o to, aby byly vodítkem pro učitelovu denní práci na školách.

V tomto ohledu je třeba zejména připomenout jeho *Kapitoly z dějin ruské matematiky*, které v roce 1953 uveřejňoval na pokračování v časopise *Matematika ve škole* (M ve Š) a které se staly vítanou pomůckou učitelům při vlastenecké výchově v matematice. Jeho „*Kalendář českých matematiků*“ (M ve Š 1953), který sestavil za spolupráce J. RÁDLA a K. KOUTSKÉHO, bude patrně ještě dlouhou dobu poskytovat cenné první informace o životě a díle českých matematiků. Zásadní důležitost pro marxistické chápání dějin matematiky má pak jeho práce „*Úkoly a cíle historie matematiky v socialistické výchově mládeže a ve vyučování*“ (M ve Š, 1953, spol. s K. Koutským).

I v dalších četných statích a drobnějších příspěvcích se projevuje jeho přesvědčení o velkém významu historie matematiky pro vyučování. Snaží se ukázat možnosti, které historie matematiky skýtá, připravuje pro učitele matematiky příslušný historický materiál a podává podněty k jeho využití. Z této snahy pak vznikly jeho záslužné *přehledy dějin matematiky*, které společně s K. Koutským uveřejnil v Metodických průvodcích k učebnicím matematiky pro střední školy z r. 1954. Stejně záslužné jsou další jeho historicko-matematické studie, v nichž seznamoval naši učitelkou obec se životem a dílem našich i cizích matematiků nebo s jednotlivými etapami historie české matematiky. Za zmínku stojí, a je to jistě doklad o vysoké úrovni a významu těchto článků, že některé z nich byly přeloženy do ruštiny a polštiny a vyšly v sovětských a polských časopisech.

Pro vědecké zpracování dějin československé matematiky mají nesporný význam četné jeho příležitostné studie o českých matematicích. Vzhledem k velmi malé rozpracovanosti dějin české matematiky bude biografický materiál v nich docentem Baladou shromážděný velmi cenným základem pro příští historické práce.

Mezi pracemi docenta Balady pak nejen svým rozsahem, ale hlavně svým přínosem zaujímá důležité místo jeho kniha „*Z dějin elementární matematiky*“ (1959). V ní byl docent Balada postaven před velmi obtížný úkol. Dějiny elementární matematiky jsou totiž nejrozpracovanější částí historie matematiky a proto je velmi nesnadné — až na jednotlivé drobnosti — získat materiál dosud v literatuře nevyužitý. Kromě toho je velmi obtížné vyrovnat se rozsahem zachyceného materiálu zahraničním kompediím. Za této situace pak každé další knížce o dějinách elementární matematiky hrozí nebezpečí, že bude jen opakovat výsledky již dávno známé v literatuře. Docent Balada však toto nebezpečí překonal se zdarem. Ve své knize na rozdíl od jiných

autorů vysvětluje vývoj matematiky důsledně vědecky, opíraje se o nejpokrokovější marxistickou filosofii, a z nepřehledného množství faktů vybírá vesměs takové příklady, které výstižně charakterisují jednotlivé etapy rozvoje matematického myšlení a které mohou zároveň být úspěšně využity pro didaktické cíle. Ve způsobu zpracování se pak docent Balada též ukázal jako výborný znalec středověkých početních způsobů, jejichž rozbor v knize podaný je původní a objevný.

Není ovšem možné podat podrobný výčet celé činnosti docenta Balady. Napsal přes 40 prací z historie a metodiky matematiky, vydal několik překladů z ruštiny, spolupracoval na řadě učebnic matematiky a po dlouhá léta působil jako člen redakční rady časopisu Matematika ve škole a jako člen výboru brněnské pobočky JČMF. Vedle toho napsal řadu recensí a na 70 vážných i rozmarných fejetonů popularisujících některé otázky z matematiky a příbuzných vědních oborů, jakož i školský život.

Povahově byl docent Balada ušlechtilým člověkem s neobyčejným zájmem o kulturní dění všeho druhu, pokrokovým učitelem a upřímným přítelem mládeže jeho péči svěřené. Jeho odchodem velmi ztrácí nejen další rozvoj historie matematiky, ale i české socialistické školství.

PROGRAM JUBILEJNÍHO ROKU JEDNOTY ČS. MATEMATIKŮ A FYSIKŮ

V roce 1962 oslavují českoslovenští matematikové a fyzikové jubileum sta let, která uplynula od založení Jednoty čs. matematiků a fyziků (JČMF). Program letošního jubilejního roku je opravdu velmi bohatý a podílí se na něm vedle JČMF ještě řada dalších institucí: Čs. akademie věd, Karlova universita v Praze, ministerstvo školství a kultury, Čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí aj.

Ve dnech 17. až 19. dubna 1962 se sejdě v Praze jubilejní spolkový sjezd JČMF, na němž budou zastoupeny odbočky Jednoty z celé republiky. V rámci sjezdu se bude 18. dubna 1962 ve velké aule pražského Karolina konat jubilejní slavnost JČMF jako celostátní oficiální oslava jubilea JČMF.

Také na Slovensku vzpomenu matematikové a fyzikové jubilea JČMF na slovenském sjezdu JČMF, který se má konat koncem září nebo začátkem října.

Do jubilejních oslav jsou zařazeny též tři vědecké konference s mezinárodní účastí: Ve dnech 5. až 11. září 1962 se bude konat v pražském hotelu International konference o diferenciálních rovnicích a jejich aplikacích. Fyzikové připravují jednak symposium o luminiscenci (začátek října 1962), jednak druhou čs. konferenci o elektronice (24. až 26. dubna 1962).

Školským otázkám budou věnovány dvě pedagogické pracovní konference: Konference o vyučování matematice si klade za úkol přehlédnout situaci ve vyučování matematice na našich středních i vysokých školách. Bude se konat ve Vysokých Tatrách 3. až 5. října 1962 a očekává se zde též účast zahraničních odborníků. Obdobnou pedagogickou konferenci uspořádají rovněž fyzikové ve dnech 2. až 4. července 1962 v Praze.

Ministerstvo školství a kultury bude propagovat uplatnění matematiků a fyziků v průmyslu zejména tím, že uspořádá jednak konferenci o úloze matematiků a fyziků na pracovištích